

(Fortsættelse 59):

HALVVEJS-FEST FOR "FYRTØJET"

Hen mod maj 1944 arrangerede ledelsen en forevisning af den del af filmen, der på det tidspunkt lå færdig i stum arbejdskopi. Forevisningen fandt sted i Grand Teatret i det nærliggende Mikkell Bryggersgade. Det drejede sig om cirka halvdelen af filmen, men altså i stum udgave, idet der på dette tidspunkt endnu ikke var indspillet anden lyd eller musik til filmen, end nogle ganske få optagelser med daværende medlem af Radioens Pigekor, Kirsten Hermansen, som lagde stemme til filmens prinsesse.

Helt præcis den 20. maj 1944 skete der noget, som i al fald var en begivenhed for samtlige medarbejdere på "Fyrtøjet". På det tidspunkt, cirka et års tid efter at den egentlige produktion af filmen var blevet påbegyndt, stod Dansk Farve- og Tegnefilm A/S nemlig i den glædelige situation, at man kunne arrangere en særforestilling for personalet af cirka halvdelen af filmen, som nævnt ganske vist i stum arbejdskopi. Da man imidlertid ikke rådede over eget filmforevisningsapparat, arrangeredes der en forevisning i det nærliggende Grand Teatret i Mikkell Bryggersgade.

Teatret blev dengang drevet af den berømte stumfilminstruktør Peter Urban Gad (1879-1947), og denne var da også til stede som vært og bød velkommen den formiddag, da forevisningen af den stumme arbejdskopi af de optagelser af "Fyrtøjet", som indtil da var blevet færdiggjort, fandt sted. Det var første gang nogen af personalet – bortset fra Johnsen, Finn Rosenberg, Peter Toubro, Henning Ørnbak og cheftegnerne – havde haft lejlighed til at se resultatet af det store arbejde, som mange af dem havde været beskæftiget med i nu omkring et år. Selv havde jeg på det tidspunkt kun set linetests af nogle af de scener, som jeg var animator på. Så jeg var mindst lige så spændt, som alle de andre, på at se det foreløbige resultat i form af den halvfærdige film, og det tilmed i farver. Farvefilm var jo en sjældenhed dengang, hvor stort set alle spillefilm, danske så vel som udenlandske, var i sort-hvid.

Dengang vidste jeg i øvrigt ikke helt præcist, hvem og hvad Urban Gad var for en personlighed, men senere har jeg forstået, at han og hans på sin vis fantastiske pioner-indsats i dansk og tysk stumfilm, var noget nær enestående. Som personlighed virkede han, der i 1943 var 64 år, uhyre stilfærdig og beskeden i sin fremtræden. Men helt så tør og vissen, som han virkede i 1943, kan han næppe altid have været, for i 1925-26 skrev han manuskript til og instruerede filmen "Lykkehjulet" med det danske komikerpar, Fy og Bi. I øvrigt

er Urban Gad og hans filmkarriere tidligere blevet omtalt her i selvbiografien, hvorfor jeg vedrørende dette emne vil henvise dertil.

Efter forevisningen, som kun tog omkring tre kvarter, var der almindelig enighed blandt medarbejderne om, at resultatet af de store anstrengelser – på trods af åbenlyse mangler og fejl – i det store og hele var acceptabelt. Ved den lejlighed fotograferede husfotografen, Arne "Jømme" Jørgensen, for øvrigt en række sort-hvide fotos inde i selve biografen af, hvad der vistes oppe på det hvide lærred. At de nævnte fotos var sort-hvide, skyldtes, at det endnu ikke var blevet almindeligt, at fotograferer still-fotos i farver.

Ved samme lejlighed havde Dansk Farve- og Tegnefilm indbudt det samlede personale til et middagsarrangement i Officersforeningens selskabslokaler bag ved Industribygningen på Rådhuspladsen, og bagefter var der budt på tur i Tivoli. Det blev en fornøjelig dag med diverse forlystelser for de mere barnlige sjæle blandt personalet, og en meget våd og fugtig tur for stort set hele den kreative del af staben, fra den ældste, Otto Jacobsen, til den yngste, Harry Rasmussen.

På dette snapshot fra festen i Officersforeningens Selskabslokaler ses fra venstre Otto Jacobsen, Harry Rasmussen og Børge Hamberg. Det fremgår tydeligt, at der ikke alene var stor forskel i størrelse, men også i alder mellem de to voksne tegnere og den da kun knapt 15-årige mig. Det ses tydeligt, at i al fald jeg har fået lidt mere at drikke, end godt måske var. – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen.

Det fremgår jo helt tydeligt af ovenstående foto, at jeg har fået lidt meget at drikke på det tidspunkt af festlighederne i Officersforeningens Selskabslokaler. For selvom min gode læremester, Børge Hamberg, holdt et vågent øje med

mig, så syntes han ikke, at jeg kun skulle nøjes med at drikke sodavand en festdag som denne, når jeg bare kunne holde mig oprejst og ellers opførte mig, som det sømmer sig et ordentligt menneske. Og det gjorde jeg naturligvis, for jeg var ingen ballademager på nogen som helst måde, snarere tværtimod.

På dette foto, som er taget i Tivolis Pariserhjul højt oppe over havens træer, ses de to spilopmagere, Chris og mig, Harry Rasmussen, som begge tydeligvis har kigget lidt for dybt i glassene under festmiddagen i Officersforeningens selskabslokaler. – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen.

Herover er endnu en situation fra Tivolis Pariserhjul. Billedet er desværre noget uskarpt, men det er Børge Hamberg, der vender sig om og kigger op mod fotografen, som sad i samme gondol som Chris og Harry Rasmussen. – Til højre kommer en tydeligt påvirket Børge Hamberg løbende ud fra toiletterne ved Tivolis Hovedindgang, idet han vifter hænderne tørre undervejs ud i det fri. – Fotos: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen.

Det bør retfærdigvis da også her tilføjes, at jeg ikke behøvede at drikke ret meget mere end et par genstande, før jeg følte mig herligt beruset og – hvad der var knapt så heldigt og selskabeligt – søvnig.

Det fremgår tydeligt af de ovenstående fotos, at mine voksne kollegaer heller ikke havde holdt sig tilbage, hvad angår nydelsen af de såkaldte "våde varer". Selv min altid fattede og alvorlige læremester, Børge Hamberg, havde fået et par glas for meget og opførte sig pjattet, og morede sig i dagens anledning, som var et velkomment "frikvarter" fra det daglige, alvors- og ansvarstyngede ansvar, som ikke mindst han som cheftegner og leder af animationsafdelingen havde på tegnestuen i Frederiksberggade.

Lad os slutte omtalen af festmiddagen og Tivoli-turen bagefter af med dette foto af to tydeligvis beduggede animatorer, den 23-årige Chris alias Erik Christiansen og den kun ca. 15-årige Harry Rasmussen, som her i bogstaveligste forstand støttes af Børge Hamberg, hvis arm og hånd det er, man ser rage ind i billedet. – Foto: © 1944 Arne "Jømme" Jørgensen.

Med det ovenstående foto af de to beduggede herrer, hvoraf jeg selv udgør den ene på dette foto, som min mor bestemt ikke ville syntes om, vil jeg her afslutte referatet af den mindeværdige "halvvejs-fest" i anledning af, at cirka halvdelen af billedsiden af langtegnefilmen "Fyrtøjet" var blevet færdiggjort.

I den følgende tid fortsattes det daglige arbejde på "Fyrtøjet" med fornyet energi og en vis entusiasme, som hidrørte fra, at forevisningen i Grand af det foreløbige resultat, var lidt mere end acceptabelt, til trods for de åbenlyse mangler og fejl, som i al fald animatorerne kunne se ved filmen. Alle som én håbede på og anspændte sig for at gøre især animationen stadig bedre og mere livagtig. Efter evne og erfaring naturligvis. Det største problem var i øvrigt, at der på grund af produktionspresset ikke i væsentligt omfang var plads til ligefrem at lave scener helt om. Man nødedes derfor i nogle tilfælde til at måtte nøjes med et ikke i alle henseender helt tilfredsstillende resultat.

ET NYT TEGNEFILMPROJEKT

Da Dansk Farve- og Tegnefilms ledelse efter forevisningen af den halvt færdige billedside af "Fyrtøjet", trods alle vanskeligheder mente at kunne se, at færdiggørelsen af filmen nærmede sig, blev man enige om at forsøge at holde på i al fald de kreative medarbejdere, og i det øjemed bad man disse om at komme med forslag og udkast til en serie korte tegnefilm, som alle skulle være baseret på eventyr af H.C. Andersen. Som omtalt senere fremsatte de pågældende medarbejdere da også hver for sig deres forslag til en kort eventyrtegnefilm. Der var tale om eventyr, som f.eks. Hvad Fatter gør, Elverhøj, Klods-Hans, Svinedrengen, Prinsessen på ærten og Kejserens nye klæder. Det sidstnævnte eventyr havde jeg selv foreslået og desuden lavet nogle figurudkast til, lige som jeg fik en af assistenterne, en omkring 19-årig ung mand ved navn Kaj Johnsen – han var ikke i familie med Allan Johnsen – til at male et par baggrunde som eksempler på stilen i filmen.

Baggrunden for, at man overhovedet havde turdet inklade sig på at producere en lang dansk tegnefilm som "Fyrtøjet", var den omstændighed, at tyskerne jo havde forbudt importen og visningen af engelske og amerikanske film i danske biografteater, hvilket også kom til at gælde Disneys nyere lange tegnefilm. Da man samtidig ikke vidste, hvor længe krigen ville komme til at vare, mente man indtil videre, at produktionen af danske film ikke ville få konkurrence fra engelske og amerikanske film, i al fald ikke foreløbig, om overhovedet nogensinde mere, hvis tyskerne skulle gå hen og vinde krigen. Dette var også en medvirkende årsag til, at man i det hele taget omgikkes med planerne om en produktion af korte tegnefilm, idet man desuden mente at kunne forudse, at Disneys korte tegnefilm i programmet "Metropolis Juleshow", som det endnu var tilladt at vise, alle på et tidspunkt ville blive repriser af repriser, og spørgsmålet var derfor, om ikke publikum snart ville blive trætte af at se de samme film igen og igen.

Men allerede hen på foråret 1944 måtte det trods alle anstrengelserne konstateres, at det ville komme til at trække længere ud med færdiggørelsen af "Fyrtøjet", end man havde planlagt og håbet, og da dette i sig selv naturligvis var belastende for firmaets økonomi, som primært af samme grund var meget anstrengt, blev der aldrig noget ud af disse kortfilmplaner. De blev ganske enkelt lige så stille skrinlagt. Man havde oprindeligt planlagt, at "Fyrtøjet"-filmens premiere skulle finde sted ved juletid 1944, nemlig på det tidspunkt, hvor de lange Disney-tegnefilm under normale forhold plejede at få premiere i Danmark. Men sådan skulle det altså ikke komme til at gå.

ARBEJDSMÆSSIGE PROBLEMTIDER

Den 12. juni 1944 fyldte jeg 15 år, men jeg erindrer ikke at det gav anledning til nogen form for festlighed eller særlig markering, hverken hjemme eller på tegnestuen. Jeg var i den grad sporet ind på og optaget af at lave tegnefilm, at jeg ikke syntes der var noget specielt ved en fødselsdag, i hvert fald ikke ved min egen. Den holdning har jeg haft lige siden. Til gengæld betød det noget for mig, at min læremester, Børge Hamberg, efter at jeg et halvt års tid havde fungeret som mellemtegner og derefter endnu et halvt års tid som animator-assistent for ham, gav mig opgaver som selvstændig animator (nøgletegner). Det var fortsat på scener med de figurer, jeg nu havde øvet mig på at tegne i omkring et års tid, nemlig som nævnt heksen, heksens krage og den mindste af de tre hunde.

Men i det hele taget blev produktionen af "Fyrtøjet" lidt af en prøvelse, som kom til at tage på ledelsens så vel som medarbejdernes kræfter og gensidige forståelse og tolerance. Det medførte lejlighedsvis nogle gnidninger mellem visse af tegnerne på den ene side og Allan Johnsen og Peter Toubro på den anden side. Særlig en af nøgletegnerne, Otto Jacobsen, havde set sig gal på Johnsen og benyttede enhver anledning til at ironisere over sin chef, som han gav øgenavnet "Tomaten". Det hang sammen med, at Allan Johnsen dels havde let ved at blive højrød i hovedet, når han blev opbragt eller vred, og dels formentlig med, at han som sejsportsmand ofte opholdt sig udendørs i al slags vejr.

En sen aften, da vi arbejdede over, havde den nævnte tegner malet et landskab på den indvendige side af et af de store sorte mørklægnings-rullegardiner. Midt i tegningen, som viste karikaturer af nogle forskræmte tegnere, så man en stor højrød tomat, som slavepisker. Da Johnsen kort efter tilfældigvis kom ind på tegnestuen og så 'kunstværket', vendte han sig omgående og forsvandt ud ad døren igen. Jeg overværede selv episoden og følte mig dybt skamfuld over den måde, at behandle chefen på. Men et par dage efter erfarede jeg via Børge Hamberg, at Johnsen heldigvis følte sig højt hævet over den slags smålige

barnagtigheder. Skammen var og blev derfor tegnerens, og jeg mener også at have kunnet konstatere, at Jacob, som han kaldtes til daglig, var godt flov og oprigtig ked af sine 'anonyme' udfald imod Johnsen. Jacob var ikke nogen ballademager og heller ikke en dumrian, men kun en lidt naiv, genert og kejtet personlighed, som blandt andet led under, at ingen af det kvindelige personale faldt for hans umodne charme og forsøg på at indsmigre sig.

DRÅBEN, DER FLØD OVER ...

Der var som nævnt indført ny spærretid fra kl. 20 til 5. Men nu havde især mange arbejdere på store danske virksomheder i Storkøbenhavn fået nok, i nogen grad opfordret dertil af det forbudte kommunistiske partis ledende folk. Den 28. og 29. juni kl. 12 middag nedlagde man arbejdet, angiveligt som protest mod spærretiden, som da også blev en smule lempet allerede den 29. juni, idet den ændredes til fra kl. 23 til 5.

Dele af befolkningen, særlig de unge mænd, tog arbejdsnedlæggelserne som en opfordring til at demonstrere, ved at opholde sig i gaderne i spærretiden og ved at tænde bål flere steder rundt om i byen, bl.a. i Istedgade og i Jægersborggade. I Jægersborggade, hvor der blev tændt bål i begge ender af gaden og et tredje bål omtrent midtvejs, ud for hukket nærmest Jagtvej, gik det til på den måde, at unge mænd og kvinder, drenge og piger samlede alt det brændbare skrammel, de kunne finde i gårdene eller som blev kastet ud til dem fra lejlighederne, sammen i tre store bunker, som derefter blev antændt og holdt ved lige gennem mere eller mindre konstant tilførsel af brændbart materiale.

Enkelte skræmte beboere, som ikke syntes om al den ballade, det alt sammen afstedkom, og som med rette frygtede for tyskernes reaktioner, ringede efter brandvæsenet, og med dette fulgte også politiet. Men lige så snart slukningskøretøjerne og politiet var borte efter at gaden var blevet ryddet for mennesker og et bål slukket, før de samme unge og større børn igen stimlede sammen og tændte nye bål.

Den 30. juni tog de begivenheder for alvor fat, der siden skulle blive kendt under navn af "Folkestrejken 1944". Alt arbejde standsede i løbet af formiddagen, butikkerne lukkede og telefon-, sporvogns- og jernbanetrafikken ophørte, og ved middagstid var der det, som kaldes total generalstrejke. Politiet, brandvæsenet og hospitalerne forblev dog i funktion, og det samme gjorde personalet på vand-, gas- og elektricitetsværkerne. Men allerede samme aften foranstaltede tyskerne afbrydelse af disse livsnødvendige forsyninger til storbyens beboere.

I modsætning til, hvad der var tilfældet med gas og elektricitet, forsvandt vandet i rørsystemet dog ikke øjeblikkeligt. Hjemme i vores ejendom oplevede vi det på den måde, hvad især vand angik, at beboere på femte sal i første omgang fik lov til at hente vand hos underboerne. Men efterhånden som vandtrykket i rørene blev svagere, måtte alle beboere hente vandet i kælderen, indtil der heller ikke her var mere vand at tappe af hanerne. Vand var jo en nødvendighed, særlig i forbindelse med madlavning og personlig vask, der dog dengang for de fleste storbymenneskers vedkommende indskrænkede sig til vask af ansigt og overkrop. Karbad såvel som brusebad var ukendt luksus i arbejderkvarterer, hvor man til daglig var henvist til at vaske sig ved køkkenvasken eller ved et vandfad på køkkenbordet.

DEN STORE FOLKESTREJKE 1944

Den 1. juli 1944 blev på flere måder en skæbnesvanger dag for hovedstaden, for denne dag gik ophidsede folkemængder, dog mest bestående af unge mænd, til angreb på forretninger, hvis indehavere mistænkedes for at være nazister eller for at samarbejde med tyskerne. Det gik blandt andet ud over en bodega omme på Nørrebrogade nr. 146, tæt ved Nørrebro Runddel, hvilket jeg selv tilfældigvis blev vidne til. Forretningens vinduesruder blev knust og inventaret ødelagt og delvis smidt ud på gaden, hvor det blev afbrændt. Men nok så alvorligt gik det ud over Varehuset Bulldog, som lå på hjørnet af Nørrebrogade og Ravnsborggade, hvor især min mormor jævnligt handlede, og hvor hun gerne købte legetøj og julegaver, fordi det var billige priser, og fordi det lå tættere på end Daells Varehus på Nørregade. Bulldog blev totalt nedbrændt og aldrig genopført, men senere blev ruinen af det før så besøgte og velrenommerede varehus revet ned, for at give plads for en Irma-butik.

Samme dag blev chefen for de tyske tropper på Sjælland, generalløjtnant Richter, udnævnt til øverste befalingshavende over København, som han straks erklærede i belejringstilstand. Det betød, at alle bygrænserne blev afspærret, så al ind- og udgående færdsel hindredes, hvilket naturligvis først og fremmest medførte, at tilførslen af daglige forbrugsvarer blev standset. Det fik hurtigt alvorlige forsyningsmæssige konsekvenser for byens befolkning, ikke mindst for mindreårige børn, som var vant til at få mælk dagligt, men på andre måder for voksne, og især efterhånden som forretningernes lagre af daglige forbrugsvarer tømtes.

For mit eget vedkommende var situationen den, at jeg i lighed med mine kolleger var i ufrivillig strejke, alene af den grund, at tegnestuen holdt lukket som følge af begivenhedernes udvikling. Men vi ville selvfølgelig også gerne være solidariske med modstandsbevægelsen og de strejkende arbejdere. Johnsen og Toubro havde informeret os om, at vi selv måtte bedømme,

hvornår situationen var sådan, at det ville blive muligt at genoptage arbejdet. Men indtil videre så det sort ud, for begivenhederne tog fart i de følgende dage. Den 1. juli indså nogle af de mest aktive og forudseende af de unge mænd i vores gade, at man kunne forhindre politi og brandvæsen i at komme ind i gaden og slukke de antændte bål, hvis man fjernede en stor del af brostensbelægningen og fortovsfliserne i begge ender af gaden.

Jægersborggade var på den tid brolagt med såkaldte brosten af den slags, man i reglen nu kun ser ved fortovskanterne. En skare af unge og børn af begge køn gik ufortøvet i gang med at bryde brostenene op og samle disse og de fortovsfliser, der var i nærheden, sammen i en høj bunke ved gadens indmunding, hvor der snart dannedes en vold af sten, som strakte sig fra den ene side af gaden til den modsatte side. Den kunne intet køretøj, hverken biler, motorcykler eller andet komme forbi, hvilket jo netop også var meningen. Folk, der eventuelt havde nødvendige ærinder udenfor gaden, måtte, for at komme ind og ud af gaden, kravle over stenbunken. Stenvolden viste sig effektiv, idet hverken det senere tilkaldte slukningskøretøj eller politibilen kunne komme ind i gaden, hvorfor man foretrak at retirere.

HELD I UHELD

Næste morgen lå gaden forholdsvis stille hen. Bålene var slukket og havde efterladt sig ikke brændbare og kun halvt forbrændte ting, samt store sodsværtede pletter på gaden, hvor bålet havde været. Alle butikker i gaden var lukket og byen lå stille hen som følge af arbejdsnedlæggelserne. Heller ikke på Jagtvej var der tegn på liv, hvilket bl.a. mine kammerater Jørgen, Jørn og jeg kunne konstatere, da vi gik hen for enden af gaden, hvor vi kravlede over stenvolden, for at kunne komme hen til gadehjørnet for at se, hvad der foregik på Jagtvej. Her var der i forvejen forsamlet en del nysgerrige børn, unge og lidt ældre mennesker. "Pas på!" var der en af de tilstedeværende, der sagde, "Gå ikke ud på Jagtvej, men stil jer i skjul af hækken og nøjes med at kigge forsigtigt frem!" På den tid var der en café på det højre hjørne af Jægersborggade og Jagtvej, og foran denne var der en lille triangulær plads, indrammet af en forholdsvis høj hæk. Her var der opstillet nogle få borde og stole til de gæster, som foretrak at sidde udendørs, mens de nød en stille pilsner eller en kop kaffe. I ly af denne hæk tog vi tre kammerater opstilling sammen med en lille gruppe andre og for os ubekendte mennesker fra Jægersborggade.

Ved med største forsigtighed at snige os til at kigge hen mod Nørrebro Runddel, som jo kun lå nogle få hundreder meter væk, kunne vi konstatere, at tyskerne nu havde opstillet bemandede maskingeværstillinger henne midt på Runddelen, således at der var placeret et maskingevær for hvert verdenshjørne: Et, der pegede mod nord, et mod syd, et mod øst og et mod

vest, og lejlighedsvis kunne man høre den skrattende lyd fra et af disse maskingeværer, når tyskerne skød efter folk, der bevægede sig ud på enten Jagtvej eller Nørrebrogade. Senere på dagen erfarede vi, at der så langt borte som helt nede ved Solitudevej, var en mandlig cyklist, som havde vovet sig ud på Nørrebrogade, der blev skudt og dræbt af den tysker, der betjente det sydvendte maskingevær. Der var åbenbart en fotograf til stede i nærheden af stedet, hvor manden faldt af cyklen og blev liggende livløs på gaden, for der findes et foto af denne tragiske episode.

På dette foto fra 2008 ses Jægersborggades udmunding i Jagtvej. På hjørnet til højre ses faktisk noget, der ligner den fortovscafé, som var der dengang i 1944, blot med den forskel, at der da var en høj hæk ved hjørnet. Det var bag ved denne hæk, at vi drenge stod i ly den dag under Folkestrejken 1944, og hvor min kammerat Jørgen ved et fantastisk held forhindrede, at jeg blev ramt af skud fra maskingeværet henne på Nørrebros Runddel. – Foto: © 2008 Harry Rasmussen.

I øvrigt kunne det ved den omtalte lejlighed formentlig nær være gået frygtelig galt for mig. Vi tre kammerater og de andre, der var samlet ved gadehjørnet, stod ved siden af hinanden og dannede nærmest en række, og lænede os fremad, men sådan at vi mente at være udenfor skudhold og dermed i sikkerhed. Men pludselig hørte jeg et advarselsskræk fra Jørgen, som stod til venstre for mig, samtidig med at han med sin højre albue puffede mig hårdt tilbage. I samme øjeblik hørtes ligesom en hvislende lyd og Jørgen, der udbrød: "Av for pokker!". Det viste sig, at et projektil havde strejket hans højre hånd,

lige idet han pressede mig tilbage. Havde han ikke gjort det, ville kuglen sandsynligvis have ramt mig i brystet eller overarmen.

Der blev stor opstandelse hos de tilstedeværende over det, der var sket. Vi blev alle stærkt rystede over denne oplevelse og bandede tyskerne langt ned i helvede. Men heldigvis viste såret på øverste led af Jørgens langfinger sig at være overfladisk og det blødte kun lidt. Han ville gerne anses for at være en sej fyr, så han nøjedes med at slikke lidt på såret og tørre det af i sit ærme. "Ikke noget at tale om!" sagde den seje, men trods alt rystede Jørgen.

Men allerede kl. 5 om morgenen dagen efter ankom en deling tyske soldater, bevæbnede med maskinpistoler, til den ende af Jægersborggade, der lå nærmest Jagtvej. Soldaterne gik ind i de første opgange i gaden og dundrede på entredørene, for at vække beboerne, som lå intetanende i deres senge og sov. Iført pyjamas eller kun i undertøj blev beboerne derefter beordret til at gå ned på gaden og lægge fliserne og brostenene tilbage på plads, alt sammen under skarp bevogtning af de truende udseende tyske soldater.

Den ynkelige flok på en snes halvt påklædte mennesker af begge køn, unge som ældre, hvoraf formentlig ingen var vant til flise- og brolægningssarbejde, havde ingen anden udvej end at parere ordre, for de tyske soldater og deres officer så ud til at mene det alvorligt. Desuden vidste man, at tyskerne ikke var til at spøge med, og at de ikke regnede menneskeliv for noget. Men da de stakkels beboere jo ikke var professionelle til det arbejde, de her blev tvunget til at udføre, blev resultatet naturligvis derefter. Jeg så ikke selv, hvad der skete ved den lejlighed, men fik det fortalt af andre senere på dagen, og desuden kunne jeg forvise mig om, hvad der var foregået, da jeg så resultatet af de arme menneskers forsøg på at udbedre det stykke gade og fortov, som var blevet brudt op for at skaffe materiale til barrikaden. Så vidt vi vidste, havde ingen af disse mennesker deltaget i barrikadebyggeriet et par dage før. Derfor var det også forståeligt, at de var noget vrede på de "bøller" fra andre steder i gaden, som stod bag opførelsen af barrikaden.

RISIKABEL FODTUR

Den dag fik jeg lyst til at besøge mine morforældre i Baggesensgade, for at se, hvordan det stod til hos og med dem. Ingen af parterne havde telefon på den tid, så man kunne ikke bare ringe til hinanden, og desuden var telefonlinjerne også blevet afbrudt af tyskerne. Mor var selvfølgelig meget nervøs for, at der skulle tilståde mig noget undervejs, men på den anden side ville hun også gerne selv vide, hvordan hendes forældre havde det. Det beroligede mor en smule, da hun fik at vide, at min gode ven Jørgen ville gå med mig. Vi startede den forholdsvis lange gåtur lidt over middag, men da Assistens Kirkegård var

lukket, og det desuden var risikabelt at gå om ad Jagtvej og Nørrebrogade, måtte vi i stedet gå om ad Hans Tavsenegade. Men da vi nåede til Jesper Brochmannsgade skråede vi over til Rantzausgade, fordi vi på hjørnet dér havde set, at der lå en del tøj spredt hulter til bulter på fortovet. Da vi kom nærmere kunne vi konstatere, at der var tale om splinternyt tøj, kjoler, nederdele, bluser og lignende, fra en damekonfektionsforretning på stedet. Forretningens to store butiksruder var blevet knust og flere tøjstativer væltet ud på gaden og tøjet, som havde hængt på bøjler, lå nu spredt rundt omkring på fortovet. Det mest mærkelige var imidlertid, at der ikke var et eneste menneske at se i gaden, som lå fuldstændig øde hen i middagssolen, hvilket virkede forstemmende og ildevarslende.

Imidlertid var Jørgen forståeligt nok blevet noget betænkelig ved situationen og mente, at det nok ville være bedst, hvis vi vendte næsen hjemad igen, På trods heraf var jeg dog selv mest stemt for at fortsætte, for nu var jeg for alvor blevet bekymret for, hvordan det stod til med min morfar og mormor. Efter lidt betænkningstid besluttede Jørgen da også at følge med mig helt ind til Baggesensgade, men det var tydeligt, at han var nervøs ved situationen og helst ville være vendt om. Han og jeg fortsatte hen ad Rantzausgade, hvor vi passerede forbi Kapelvej til Griffenfeldtsgade, som vi drejede ned ad til Korsgade. Her gik vi videre i retning af Blågårds Plads, men vi blev stoppet ved hjørnet af Stengade, hvor en lille klynge yngre mennesker havde samlet sig ved det ene gadehjørne. "Det er farligt at gå over gaden her!" sagde en af mændene, "Der er SS-folk oppe i den anden ende af Stengade, og de skyder på alle, der bevæger sig forbi!"

Det lød jo unægtelig meget ildevarslende, og vi var lige ved at opgive og vende om, da der i det samme kom en høj, mager og cirka 38-40-årig mand ud fra en opgang og stillede sig ved gadehjørnet og spejdede ned ad Stengade. Det bemærkelsesværdige ved manden var, at han var bevæbnet med en pistol og at jeg kendte ham af udseende. Han boede nemlig i vores opgang og hed Felsted og havde kone og tre børn. Benny og Bent plejede jævnligt at lege med den ældste søn, Hans, som var på alder med Benny, og med søsteren, Else, som var lidt yngre. Den yngste søn hed Jørgen og var dengang ikke meget mere end omkring 5 år.

Herover ses Rantzaugade set fra Jagtvej en augustdag i 2012. Det er Brorsons Kirken, der ses til højre i billedet, og midt i billedet ses den ejendom på hjørnet af Rantzaugade og Jesper Brockmannsgade, hvor den damelingeriforretning lå, som var blevet raseret, formentlig af nogle bøller, der udnyttede strejkesituationen. Derfra fortsatte min kammerat Jørgen og jeg vores gåtur ind til mine morforældre. – Foto: © 2012 Harry Rasmussen.

På fotoet til venstre Griffenfeldtsgade set fra Rantzaugade, og på fotoet til højre er det den smukke Blågårds Plads, som stort set ikke har ændret sig siden dengang i 1944. Som nævnt i hovedteksten, drejede Jørgen og jeg ned ad den førstnævnte gade og gik via tværgaden Korsgade til Todesgade, hvor vi passerede Blågårds Plads, før vi nåede frem til Baggensengade. – Fotos:© 2008 Harry Rasmussen.

Felsted, som åbenbart havde sikret sig, hvor SS-folkene mere præcist befandt sig og hvad de var ved at foretage sig, rettede sig op og sagde i en hurtig og kommanderende tone: "Skynd jer alt, hvad I kan over gaden! Men bliv stående ovre på den anden side, indtil jeg kommer!" Det lod vi os ikke sige to gange, men benede over gaden så hurtigt, det lod sig gøre. Imens følte jeg en intens

spænding, blandet med frygt for, at SS-folkene skulle begynde at skyde, så at enten jeg eller Jørgen eller vi begge ville blive ramt. Vi var flere, der i hurtigt tempo luskede over gaden på samme tid, men der skete foreløbig intet. Nu stod vi i sikkerhed ovre bag husmuren på det andet hjørne og ventede på Felsted, men lige idet han sprang ud på gaden for at komme over til os andre, lød der en skudsalve nede fra den anden ende af Stengade.

Felsted kom dog uskadt over på den anden side, og her spurgte han mig ud om, hvor vi skulle hen. Jeg forklarede ham det, hvorpå han sagde: "Det ville være bedst, hvis I vendte om og gik hjem igen, men når I nu vil fortsætte, så hold jer langs husmurene og gå kun over gaden, når I ikke kan se SS-folkene eller mistænkelige civile!" Felsted førte os nu over Slotsgade på samme måde som ved Stengade, og hen til hjørnet af Blågårds Plads og Todesgade, hvor der tilsyneladende var roligt og sikkert. Her tog han afsked med os med ordene: "Fortæl ikke til nogen, at I har mødt mig! Jeg er frihedskæmper og politiet og tyskerne er ude efter mig! Pas nu godt på jer selv!! Derpå forsvandt han ind i en opgang i ejendommen på hjørnet, og vi så ikke mere til ham den dag.

På fotoet til venstre ses til højre det sted, hvor Slotsgade fra Korsgade passerer tværs over Baggesensgade til Nørrebrogade. På fotoet til højre ses til venstre i billedet Todesgades udmunding i Baggesensgade, omtrent overfor sidstnævnte gades nr. 24, hvor mine morforældre dengang boede. De ældre bygninger er de samme som dengang, men efter byfornyelsen i 1980'erne findes der mange nye boligejendomme i dette område, som var kendt som Nørrebros "sorte firkant". – Fotos, også herunder: © 2008 Harry Rasmussen.

På fotoet til venstre ses i august 2008 den nye bebyggelse i Baggesensgades nordlige del, her med nr. 24, hvor tidligere den korridorejendom, mine morforældre boede i fra 1938 til 1960, da de pga. alderdom fik en lejlighed i De Gamles By i Nørre Allé. På fotoet til højre ses et udsnit af Baggesensgades sydlige del, hvor der endnu findes ejendomme fra min morforældres tid. Som det ses af billedet, så støder de nye og arkitektonisk, men sikkert hygiejniske sundere lidt kedelige rødstens-bygninger op til den ældre boligmasse i gaden.

EN ANSPÆNDT STEMNING

Efter at have sundet os lidt ovenpå det, vi lige havde oplevet, fortsatte Jørgen og jeg hen langs husrækken i Todesgade, som jeg jo kendte godt fra blandt andet den tid, hvor mine forældre og vi dengang tre børn havde boet i Baggesensgade 26B. Henne for enden af Todesgade, hvor denne støder ud i Baggesensgade, var vi ekstra forsigtige, og en ad gangen skyndte vi os over på den anden side af denne. I samme øjeblik, vi begge var nået over og befandt os ud for nr. 26, lød der pludselig flere skudsalver fra den ende af gaden, som lå nærmest Stengade, og vi så, at der dér holdt en lav sort bil og at flere sortklædte SS-folk stod på trinbrættene med skudklare maskinpistoler på hver sin side af bilen. Uden at tænke det mindste på fare eller risiko, skyndte Jørgen og jeg os hen til opgangen i nr. 24, hvor vi nærmest sprang op ad trapperne til fjerde sal.

Det var normalt hos mine morforældre, at man kunne gå lige ind uden at ringe på, så det gjorde vi også denne gang. Her mødte der os et på sin vis mærkeligt syn, for lige indenfor i stuen sad morfar på kanten af sofaen og pudsede sko! Han var helt alene i lejligheden og virkede rolig, men var helt tydeligt stærkt påvirket af, hvad der var foregået og stadig foregik nede på gaden. Mens han polerede og polerede sine sko i en uendelighed, sagde han med grødet stemme: "Ry! I skulle ikke være gået hjemmefra i den situation! Det er alt for farligt!" "Jah!", svarede jeg lidt forlegent undvigende, "men vi er da trods alt sluppet helskindet herind! Mor ville gerne vide, hvordan I har det!" Morfar brummede et eller andet uforståeligt, men tydeligvis misbilligende. "Hvor er mormor og Dennis?" spurgte jeg. "Mor er på lokum, men Dennis ved jeg ikke,

hvor er!” svarede morfar og koncentrerede sig fortsat om sin ihærdige skopudsning. Morfar sagde altid ”mor” om mormor, både i omtale og tiltale.

Jørgen og jeg satte os i hver sin af de to lænestole, der var i stuen, for at afvente mormors tilsynekomst. Et øjeblik efter gik entredøren da også op, men det var ikke mormor, der kom, men derimod Thorkild, som hastede forbi os gennem stuen og ind i soveværelset, hvor vi kunne høre ham åbne et vindue. Et øjeblik efter lød der et skarpt smæld derindefra, og vi kunne høre Thorkild smække vinduet i. Straks efter kom han ind i stuen og sagde stakåndet: ”Det var sgu tæt på! De skød efter mig, de svin! Kuglen sidder oppe i muren over vinduet!” Derpå forsvandt han skyndsomst ud ad døren igen.

Senere, da jeg spurgte ham, hvad der videre var sket, fortalte han, at både politiet og SSerne var ude efter ham, fordi han var sortbørshandler. Det så han ikke noget forkert i, altså i at være sortbørshandler, for noget skulle han jo have at leve af, forsvarede han sig med. Men på den tid var det nærmest lige så kriminelt og moralsk forkasteligt at være sortbørshaj som at være værnemager, for begge parter udnyttede den ulykkelige situation, som landet og dets befolkning befandt sig i. Thorkild blev så vidt jeg kan huske da også arresteret på et tidspunkt og fik en bøde eller måtte afsone et par dages fængsel. Den slags tog han ikke så tungt på, men grinede bare og slog det hen med en munter bemærkning. Men vi andre var naturligvis bekymrede på hans vegne, for vi holdt jo alle meget af ham.

Det varede længe, før mormor kom op fra gården, hvor lokummerne til nr. 24 både dengang og senere fandtes. Mormor fortalte, at det havde taget så lang tid for hende at komme op, fordi hun faktisk også havde været inde og besøge sin datter, Gudrun, som boede på 2. sal i ejendommen. Mormor var tydeligt påvirket af situationen og meget nervøs og talte med høj og skinger stemme, da hun sagde: ”Harry dog, hvordan kunne du finde på at komme herind på sådan en dag!” ”Ja, men mormor” svarede jeg ”Jeg ville jo bare se, hvordan det står til med jer, og mor vil også gerne vide, hvordan I har det!” ”Ja, ja!” sagde hun resignerende, ”Jeg forstår slet ikke at I tør vove jer ud, sådan som alting er lige nu! Men skynd jer nu hjem igen og pas meget på undervejs!” Det var tydeligt, at hun gerne ville slippe af med os så snart som muligt, for hun var naturligvis også påvirket af den uvante måde, som morfar tog situationen på, og det gjorde hende også selv usikker og nervøs. Morfar blev ved med at sidde og pudse sko i de cirka tyve minutter, Jørgen og jeg var på måske forståeligt nok uvelkomment besøg. Derfor tog Jørgen og jeg straks efter afsked og begav os på hjemvejen.

SPOR EFTER SABOTAGE

Da vi kom ned på gaden sikrede vi os først, at alt var stille og roligt, før vi fortsatte. Men heldigvis så vi ikke noget til SS-folkene og kunne heller ikke høre skud eller skudsalver, så denne gang gik vi ad Baggensgade og drejede om ad Stengade, hvor vi ud for Skræddernes Hus så, at der lå en bunke ulmende tøj inde på gårdspladsen foran bygningen. Jeg kendte jo stedet, fordi Dansk Farve- og Tegnefilm her havde lejet en del af et stort lokale oppe på 2. sal, som blev benyttet som en blanding af sit oprindelige formål, nemlig som systue, og nu også som tegnestue for en hel del mellemtegnere.

Mellemtegnerne holdt til i den bageste ende af lokalet og var kun afskærmet fra systuen ved et stort forhæng, der strakte sig fra den ene side af lokalet til den anden. Størstedelen af lokalet var forbeholdt systuen, som bestod af flere rækker af industrisymaskiner, bag hvilke et tilsvarende antal damer dagen lang sad og syede, blandt andet pyjamas og skjorter. Symaskinerne lavede en så infernalsk larm, at det er uforståeligt, at syerskerne ikke bar høreværn under arbejdet, men dengang var arbejdsforholdene og arbejdsmiljøet ikke i fokus, sådan som det heldigvis senere blev tilfældet. Endnu værre må det dog have været for de stakkels mellemtegnere, som også måtte sidde og arbejde under larmen fra symaskinerne. Der blev også protesteret, men det hjalp ingenting, for der var ikke lydhørhed hos ledelsen, som kun tænkte på, at man skulle se at få filmen gjort færdig så hurtigt som overhovedet muligt.

Det viste sig i øvrigt, at det var sabotører, der i nattens løb var brudt ind på første sal i fabrikken, som også var systue, og hvor der angiveligt var blevet syet uniformer til tyskerne. Det var disse hel- og halvfærdige uniformer, der var blevet kastet ud ad vinduerne og ned på gårdspladsen og sat ild til. Men om der var sket noget med symaskinerne husker jeg ikke. Derimod husker jeg, at der heldigvis ikke var sket noget med den systue, hvor mellemtegnerne også havde deres arbejdssted, for det ville have været katastrofalt for produktionen af "Fyrtøjet", hvis det havde været tilfældet. Filmen var jo i forvejen betydeligt forsinket.

Noget rystet over, hvad vi lige havde set, fortsatte Jørgen og jeg hjemad og gik uden yderligere svinkeærinder om ad Hans Tavsgade og ind gennem parken og lige hjem, hvor vi straks skiltes og gik hver til sit. Vi var trods alt begge meget rystede og slukørede over, hvad vi havde set og oplevet på turen.

Efter at folkestrejken var endt nogle dage senere, kunne tegnearbejdet derfor genoptages i lokalet i Stengade uden problemer. For tegnerne skete der tilmed det gode, at arbejdet på systuen ikke blev genoptaget, idet symaskinerne var blevet fjernet, således at også den del af lokalet kunne tages i brug af tegnerne,

dels dem, der allerede var ansat og dels dem, der kom til i den følgende tid. Hvordan det gik med systuen på førstesalen, ved jeg ikke, men den må vel også være kommet i gang igen, selvom det næppe var med sy-arbejde for tyskerne, for det turde fabrikanten formentlig ikke vove.

(Fortsættes i afsnit 60)